

Často mě znepokojuje, že si nedovedu připomenout tvář své matky. Ztratila se mi z vizuální paměti brzy po doznění dětství, umřela, když mně bylo osm let, sestře ani ne deset a bratrovi dvanáct. Dva roky předtím proležela s těžkou nemocí, proti které tenkrát nebyl jiný lék než odolnost organismu. Otec i ona věděli, jak to dopadne, dorozumívali se o tom polekanými pohledy a marně se snažili klamat jeden druhého. Tatínek sedával bez řeči u jejího lůžka, narovnával jí polštáře a otíral studené čelo; když šel do kanceláře, vystřídávaly ho jeho dvě zamlklé sestry. Maminka se jim často omlouvala za to, že stůně. Několikrát se s námi chtěla rozloučit, děsila jsem se těchto návštěv v její ložnici. Přivedli nás vydešené až k dosahu jejích horkých dlaní, s předběžným napomenutím, které nám dala teta na chodbě, že nesmíme maminku líbat, protože její nemoc je nakažlivá. Neotužilé city se v nás zmítaly jako v ní hasnoucí život. Vztahovala k nám ruce, jako by nás chtěla před něčím zachránit, odkazovala nás budoucnosti něžnými a zoufalými slovy. Mně vždycky přidržela své vyhublé dlaně na hlavě déle než sestře a bratrovi, a když hořekovala, její hlas se ztrácel jako vysychající pramének. „Co s tebou bude, moje maličká?“ Oba sourozenci stáli vedle mne, jako by jim bylo o dvacet víc, a když je nemocná přestala hladit, okázale mě

odvedli, aby viděla, že mě budou chránit. Snad by někdo řekl, že chudák maminka měla mít víc ohledu k vyděšeným dětem, ale stálá horečka vysvětlovala její upřímnost.

Bratrovi vždy ztuhl obličej, jak se přemáhal, sestra donesla své dojetí do dětského pokoje a tam se rozeštkala, a mě sevřela prudká kolika od břicha až do prsou, od té doby jsem začala mít špatné nervy a srdce.

Pak to skončilo, seznámili jsme se s absurditou smrti. V smutečním pokoji, kde dřív přechávali mrtví nepředstavitelně dlouhou dobu tří dnů, které je třeba pozůstalým proplakat a prozoufat, než odvezou černí koně rakev na hřbitov, ležela maminka ve svátečních šatech jako cizí ledová socha se skvrnami na tváři a úsměvem toho, který ztratil zájem na životě. Všechno bylo její, ruce, jež poznamenaly jaterní skvrny, záďery na palci, vlasy a spánky sotva potažené kůží, ale už to bylo úděsně odcizené smrtí. Katafalk byl vysoko, museli mě vyzdvihnout, abych si uvědomila, že už maminka nepatří na zem. Pohled na umírání, nad nímž zvítězila smrt, nás poznamenal všechny tři přecitlivělostí, mě nepustila po celý život, vlekla jsem v sobě pocit osiření, vědomí zmaru a nicoty už tenkrát, kdy jsem dobývala prvními útoky břehy uměleckého světa. Za vším ležely závory a konce. Často lituji ženu, která nám třem dětem dala život a nikdy se nedověděla, jak vypadal, usmívám se smutnou představou, jak by asi dopadlo naše setkání, kdyby existoval zázrak lidské nesmrtelnosti, stará dcera by se objala se svou mladou a krásnou matkou. Nevím, co jsem zdělila z její povahy, neměla jsem možnost ji poznat, mohu tedy jenom porovnávat, co se ve mně pře, zažihá a vrství po mém otci.

Mladost poplete dohromady všechny dojmy a vztahy, pádí za budoucností, a proto nemá kdy na minulost, ale věk vede každého tajemnými cestami zpátky a dopřává mu zastavit se za mnohou podrobností, na kterou nebylo dříve proč ani kdy vzpomenout. Už necvičím skoky do výšky a nepřeskakuji ohně, neříkám za deset ani za pět let, ovšem ještě mluvím odvážně a třebaš lehkomyšlně o zítřku i o pozítří, protože můj diář je stále plný záznamů práce. Ale čas mi obrací často hlavu zpátky,

aby mě na chvíli učinil dítětem se starým tělem, a to dítě upomíná starý rodinný stůl, aby si vzpomnělo na pocit bezpečí, na jeho oválný tvar, velikost i voskované plátno, které se kladlo na ubrusy, aby je děti nepocintaly. Se stejnou úctou jako kdysi se zastavuji u tatínkova vyřezávaného etažeru na časopisy a rozechvělými prsty nedospělosti se dotýkám Květů, Lumíra a Času. Vycházím ven ve šněrovacích botkách do ulic malého města, kde ještě průmysl nezhlтал lidem čistý vzduch, a se srdcem na čekané poskakují maloměstskou alejí až tam, kde se rozbíhají cesty života ke škole a ke hřbitovu. Stromy jsou košaté, jako bývaly tenkrát, střechy nízkých domů a domků snášejí stejně trpělivě déšť. Plocha rybníka potažená žabincem je stejně romanticky přitažlivá jako před půlstoletím. Tak a tak vypadala tvoje učitelka na obecné, tak a tak se tvářil katecheta. Vánoční hvězdy a stříbrné řetězy neoxidoval čas, ale s tváří předčasně zemřelých si paměť neví rady. Kdykoli si přivolám maminku, vidím jenom její ruce s růžovou pihou nad kotníkem pravičky, dlaně už průsvitné předzvěstí nemoci a hmatám bříška jejich drobných prstů, ztvrdlá od domácí práce. Cítím i přesnou vůni mandlového mýdla zavanout z její pleti a mohla bych nakreslit i mnohý obrázek z módního časopisu, které nám vystřihovala, když jsme je se sestrou obtáhly barvičkami. Stejně mě nepustil drobný kotvičkový vzorek na krémových delénových šatech, měla je na sobě na jednom veselém výletě v lesích, kde jsme sbírali pestřice podobné lanýžům, k těm šatům patřil krajkový slunečník s tylovým kanýrem a vysokou holí. A hlas: „Neupadni! Počkej! Proč jsi tak zadýchaná?“ Tenkrát mi bylo šest let a všechno bylo nové, byla jsem teprv chvíli na světě. Mravenci, kapradí. Tráva pod kamenem. Motýli. Rodiče. Hráčky. Slunce. Pak to všechno zalehla maminčina nemoc. A zohavila smrt.

Když jsme ji pochovali, začali jsme chodit na hřbitov k jejímu hrobu, byl cizí a nepřijemný, nemohla jsem pochopit, že se do té nevlídné hromady vešly všechny její starosti, její city k nám a k otci i její teplý hlas. Jakmile se hlína sesedla, tatínek jí postavil pomník. Já bych jej chtěla postavit jemu ve svých vzpomínkách, myslím si, že sotvakdo by si zasloužil pěknější. Probírka lidí, kteří prošli mým životem, jen potvrdila nebo

ještě zdůraznila jeho vlastnosti, a čím více se mi život jeví jako těžký úkol, tím jasněji vidím, jak v něm můj otec obstál.

Mou maminku Boženu Fričovou si vzal velmi mladou, umřeli jí v jediném roce oba rodiče, tak potřebovala rychle mít střechu nad hlavou. Jeho sestry říkaly, že ji velice miloval, dokazují to i verše, které o ní psal, když umřela. Byl zaměstnán u svého otce, v podniku, který nevynášel dost pro dvě rodiny a ještě méně, když do něho vstoupil jako zaměstnanec i druhý dědečkův syn. Dojemné notýsky mamčiných útrat do svědčují, na jakých chatrných hospodářských základech začínalo toto manželství. A tatínek abstinent patřil ke generaci, která bydlila v knihách a časopisech.

Nikdy jsem se mnoho nedověděla o dědečkových prarodičích, kteří nám pořídili tak složité jméno, přišli odněkud ze Saska a dědeček už byl tak českočeský, že jsem za celé své dětství neslyšela zavadit němčinu o jeho rty. Babičku našlo jeho srdce až na samotě Brejli u Křivoklátu, nebyla vzdělaná ani zámožná, ale vypadala ve své černé pletené pelerince jako královna, ačkoli měla jen tu jedinou, neroztrhatelnou, denně přehozenou přes domácí šaty. Byla drobná a vyzáblá, nepřístupná a důstojná i ve své pozdější hluchotě. Ačkoli byla zdravá, za posledních dvacet let, co jsem ji znala, nevyšla z domu. Droboučká jako hračka řídila hlubokým a silným hlasem svou lékárensky čistou a pedantsky přesnou domácnost, které se podroboval dědeček i nejmladší neprovdaná teta. Babiččin velitelský můstek byla plyšová houpací židle, usedla na ni v šedesáti letech, aby se pohupovala dalších třiatřicet let, co trvalo její stáří. Pět jejích dětí přežilo probírku odolnějších, neboť ta křehká osůbka prošla trýzní třinácti porodů.

Rozhlížela jsem se po světě v době, kdy ještě nezmizel ze světa čas, kdy se ve všech domácnostech šilo, vařilo, peklo i uklízelo dvakrát tolik co dneska, denně se chodilo nakupovat, protože nebyly ledničky, pořádek neznal vysavače ani pračky, k obědům a k večerím se prostíraly rodinné stoly. Staří, starší i mladí pěstovali denní procházky, ženy sice nechodily do zaměstnání, ale pletly punčochy, vyšívaly, háčkovaly, čistily

měděné nádoby, natáčely si samy vlasy a ještě večer četly tlusté romány. Dětskou konfekci neznala ani jedna rodina a děti, ba i dospěle oblékal domácí šicí stroj. A nikomu se tenkrát netřásl ruce spěchem. Kam se poděl čas, který tu byl před půlstoletím?

Otec byl mladý v době, kdy se ještě takzvané zdárné děti neodvažovaly odporovat svým rodičům ani v takových otázkách, jako bylo řešení vlastního osudu. Pokorné dcerušky a synkové té doby děkovali uctivě večer za vše, co jim bylo za den poskytnuto, nosili jeden po druhém boty a šaty a neodvážili se nikdy požádat o něco, co jim nebylo nabídnuto. Výchovné heslo „Až si vyděláš, budeš mít“ odkazovalo jejich nároky na dobu dospělosti. Tenkrát se neříkalo: šel jsem do učení nebo šel jsem na medicínu, ale: otec mě dal do učení, naši mě dali na medicínu. Autorita rodičů neměla ponětí, že ji další generace povalí na lopatky, až se postavení dětí a rodičů vymění. Proto nadaný gymnazista, můj tatínek, musel zdrčen opustit myšlenku na studia a vyhovět přání svého otce, aby mu pomáhal v závodě. Potlačil zoufalství i přesvědčení, že nemá špetky obchodního nadání, místo snů o literatuře zasedl k obchodním knihám a vyřizoval zdvořile žádosti lihovarů, objednávky spojek k hasičským hadicím a opravy mlátiček. Poslušnými kroky odsouzence chodil časně ráno do rodinného podniku, který se zrodil z dědečkových chudých, ale tvořivých rukou vyučeného mědikovce, odbyl si nemilovanou práci a pak dlouho do noci studoval a psal. Touha po vědění byla u něho silnější snad i než všechny citové vztahy, obětoval se rodině, ale svůj nesnadný život prožíval vlastně v oparu jakési roztržitosti, z které se probрал až u psacího stolu. Svou zdvořilostí by byl snad v divočině dneška k smíchu, říkal každému učedníkovi vy a posluhovačce dával přednost ve dveřích. Neměl zdravé srdce a rozběhl se o závod se smrtí za vozkou, když zahlédl z okna, jak mlátí koně, lapal dech a vzdychal bolestí, ale běžel, aby zvířata ušetřil dalších ran. „Když takovou věc vidím, musím zakročit,“ řekl neústupně, nemaje potuchy, co se ještě za jeho života přiblíží k svědomí světa.

Když se později jako vdovec oženil podruhé se svou vzdálenou staropanenskou příbuznou, bylo jasné, že si vybral ženu víc pro výcho-

vu svých tří dětí než pro sebe. Nikdy se s námi nemazlil, nikdy nám nezdobnil jména, ale byl hoden naší horoucí lásky a pohádkové úcty. Ani kritické oči dospělosti mu nemohly ubrat nic na obdivu, kterým ho zahrnovalo naše dětství. Pro mne to byl táta, pro sestru tatínek a pro bratra otec. Nevadilo mu, že ho oslovujeme každý jinak, protože jsme měli každý jinou potřebu citového vyjádření. Přemýšlím-li o něm dnes, o tom laskavém rádci, který u mne sedával až do konce svého života jako nejbližší přítel, mladý svým zájmem o světové dění, marně se na něm snažím najít aspoň jedinou chybu, slabost nebo malichernost. Neměl ji, a přece neztratil nic na lidskosti. Jeho rozvaha byla obdivuhodná, přísrnost laskavá, pravdomluvnost samozřejmá a citovost stejně silná jako statečnost. Snad jen jeho spisovná čeština, kterou se odjakživa vyjadřoval bez jediného odskočení do lidové řeči, mi zněla v mládí trochu suše a profesorsky, ale pak už k němu patřila jako jeho gestikulace a krátkozrakost, kterou jsme dominantně všichni podědili. Náš rodinný stůl obletovaly věty: „Taková krásná zralá jablka. Historický odkaz. Dokonalé chování.“ Skvělá slovní výbava vydržela tátovi až do smrti. Ačkoli to na křestních listech jeho prapředků vypadalo všelijak, nebylo ryzejšího Čecha, než jakým byl on, i ta spisovná čeština byla jistě kdysi bojem proti hlavní řeči rakouského mocnářství. Už tenkrát nesnášel frázovité vlastenčení, ale šířal se vnitřní vzpourou proti Vídni.

Mluvil a jednal s námi vždycky jen jako s dospělými lidmi, i když nám listoval v Brehmově *Životě zvířat* a když nám kupoval knihy a hračky úměrné našemu věku. Nepromarnil hodinu, aby nás zábavně nepoučil o něčem, co budeme v životě potřebovat znát, vykládal dějiny a zasvěcoval nás do tajemství umění. Mluvil tak přesvědčivě, že jsme nechtěli jít spát. Učil nás pravdě nejjednodušším způsobem, nekáral, jenom opravoval, měl trpělivost, věděl dobře, že se bez ní zakrátko neobejdeme. „Nejsme doma,“ zavolala jsem na sestru, když šla odbýt podomního obchodníka, tenkrát zvonili pořád po rodinách a neušetřili nikoho své naléhavosti. „Jsme doma, ale nekoupíme,“ opravil můj vzkaz tatínek.